

**Александр Кравчук,
Артем Михайлов**

**Ю.И. ПОП КАК ИССЛЕДОВАТЕЛЬ ПРОБЛЕМ ИСТОРИИ
ЧЕШСКИХ ЗЕМЕЛЬ НАЧАЛА XX ВЕКА**

В статье рассмотрены работы Ю.И. Попа, в которых проанализировано развитие чешского рабочего движения, чешской социал-демократической партии на фоне политических процессов в Австро-Венгрии в конце XIX – начале XX вв., а также с проблемой чешской политической программы 1914-1918 гг., чешской историографии идеи славянского единства.

Ключевые слова: украинская богемистика, Ю.И. Поп, рабочее движение в Австро-Венгрии, чешская социал-демократия, национальный вопрос.

Отримано: 8.09.2017.

УДК 94:796.011.1(477.87)«1918/1938»

Peter Bučka
(Žilina, Slovenská Republika)

**TELOVÝHOVA NA PODKARPATSKEJ RUSI V OBDOBÍ PRVEJ
ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY**

У статті проаналізовано динамічний розвиток фізкультурного виховання на Закарпатті у період Першої Чехословацької республіки. Розкрито історичні передумови функціонування та простежено діяльність фізкультурних спілок Сокіл, Католицький Орел, Союз робітничих фізкультурних товариств, Макабі.

Ключові слова: фізкультурні товариства, з'їзд, Чехословаччина, Підкарпатська Русь, Сокіл, Католицький Орел.

Napriek tomu, že Česko, Slovensko a Podkarpadská Rus (poz. autora – dobovo Uhorská Rus) boli ešte pred vznikom Československa súčasťou jedného štátneho útvaru. Mali svoje osobitosti, ktoré sa premietli aj v oblasti spoločenského vývoja. Podľa ústavy prijatej vo februári roku 1861 (poz. autora – jej úplnejšia podoba vznikla v decembri 1867) došlo k prijatiu spolkového zákona, ktorý rozvíjal a spresnil niektoré všeobecné ústavné zásady¹. V Uhorsku po rakúsko – uhorskom vyrovnaní platil zákon ministerstva vnútra z 2. mája 1875 č. 1508/1875 B.M., ktorý bol spolu s občianskym zákonníkom implementovaný do nového práva platného na území Slovenska a Podkarparskej Rusi. Ekonomický a spoločenský život v Uhorsku sa po uzákonení dualizmu v roku 1867 začal čoraz viac odlišovať od rakúskych pomerov. Uhorskí politici začali presadzovať ideu budovania štátu na princípe jednotného politického národa (princíp jeden štát – jeden národ – jeden jazyk), ktorá bola zakotvená aj v národnostnom zákone z roku 1868. Diskriminácia nemaďarov našla svoj výraz aj pri uplatňovaní vrchnostenského práva nad spolkami. Základným predpisom sa stalo spomínané nariadenie ministerstva vnútra č. 1508/1875, ktoré odrážalo celkovú spoločensko-politickú nerovnosť systému etnickou a sociálnou diskrimináciou². V praxi to zna-

menalo, že spolky vrátane telovýchovných a športových mohli vznikati len v maďarskom variante³.

Po skončení prvej svetovej vojny došlo k rozpadu Rakúsko-Uhorska na jeho troskách začali vznikať nové národnostné štáty. Geopolitický vývoj v regióne a prisľub autonómie zo strany predstaviteľov rodiaceho sa Československa napokon rozhodli, že u politických reprezentantov rusínsko-krajinského obyvateľstva zvíťazila koncepcia pripojenia k Československu. Tento proces však neprebíhal bezproblémovo. Predovšetkým to bola opakovaná povojnová snaha predstaviteľov Maďarska udržať územnú integritu Uhorska, ktorá vyvrcholila v júni 1919 vojenskou anexiou východnej časti Československa. Ďalej to bola otázka stanovenia vzájomných hraníc medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou, ktorá skončila pre predstaviteľov Podkarpatskej Rusi veľkým sklamaním. Najcitlivejšou bola však otázka autonómie, ktorá sa napriek sľubom ústrednej vlády až do roku 1938 odkladala. Zložitá a miestami až chaotická povojnová situácia sa postupne normalizovala a koniec roku 1919 sa už niesol v znamení upevňovania novej republiky a to aj s územím Podkarpatskej Rusi. Československá republika sa musela zaviazat' medzinárodnému spoločenstvu, reprezentovanému Spoločnosťou národov, že Podkarpatskej Rusi poskytne a dodrží všetky práva autonómneho vývoja. Všetky záväzky boli zahrnuté do Generálneho štatútu pre organizáciu a administráciu Podkarpatskej Rusi, ako znel oficiálny názov dokumentu. Generálny štatút ministerská rada prijala 7. novembra pod číslom 26536/1919 a 18. novembra ho na území Podkarpatskej Rusi vyhlásil generál Hennoque. Okrem otázok, týkajúcich sa správy územia, tu boli definované hranice i úradný jazyk, no Generálny štatút sa vyhol definovaniu národa na území Podkarpatskej Rusi. Definitívne rozhodnutie o pripojení Podkarpatskej Rusi k Československu bolo potvrdené trianonskou mierovou zmluvou zo 4. júna 1920, ktorou Maďarsko priznávalo Československu územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi a uznávalo jeho nezávislosť a územnú nedotknuteľnosť. V čase, keď sa Podkarpatská Rus stala súčasťou československého štátu, mala rozlohu 12 617 km², na ktorej sa nachádzalo 487 obcí s 604 593 obyvateľmi. Z nich 372 500 patrilo k rusínsko-ukrajinskej národnosti (v štatistikách sa uvádza ako ruská národnosť), 103 690 k maďarskej, 79 715 k židovskej, 19 775 k slovenskej a českej (v štatistikách sa uvádza ako československá národnosť), a 2 2051 obyvateľov k iným národom (nemeckej, poľskej, rumunskej)⁴. Z pohľadu náboženského bolo zloženie nasledujúce: gréko-katolíkov 372 799, rímskych-katolíkov 48 240, reformných evanjelikov 64 102 a izraelitov 84 697⁵.

Vznik Československej republiky znamenal pre východné časti spoločného štátu nové možnosti v oblasti hospodárskeho i kultúrneho vývoja. Do oblasti kultúry patrila aj telesná kultúra. Až do päťdesiatych rokov XX. storočia tvorili telovýchova a šport relatívne samostatné zložky. Zatiaľ, čo šport reprezentovali športové kluby združené do národných a nadnárodných asociácií. Telovýchova bola reprezentovaná telovýchovnými organizáciami.

K založeniu prvého moderného športového klubu pod názvom Nagyszöllös sporttegyesület došlo na Podkarpatskej Rusi v roku 1907. Okrem futbalu, tenisu sa v klube pestovala aj gymnastika a v zime kor-

čuľovanie⁶. Vôbec prvá telovýchovná organizácia bola založená pod názvom Ungvári Torna egyesület v roku 1912⁷. Tento oneskorený nástup spolkového života bol zapríčinený s oneskoreným procesom industrializácie, ktorá bola po celé obdobie existencie Uhorska na veľmi nízkej úrovni. V našom príspevku sa budeme venovať oblasti telovýchovnej.

Začlenenie Podkarpadskej Rusi do novovzniknutého štátu si vyžiadalo príchod veľkého počtu vojakov, četníkov, učiteľov a úradníkov najmä zo západnej časti štátu. S nimi prišla aj sokolská myšlienka, ktorá dostávala organizačnú podobu. Vôbec prvá sokolská jednota bola založená v novembri 1919 v Užhorode. Počiatkom roku 1920 boli založené v Berehove, Mukačeve, Veľkom Sevljuši a Tjačeve a v priebehu roku ešte vo Veľkej Berezne, Prečine, Svaljave a Hustu. S ohľadom na veľké vzdialenosti a k národnostným hraniciam bola na podnet Východoslovenskej župy založená župa Podkarpadskej Rusi. Ustanovujúca schôdza sa uskutočnila 21. novembra 1921⁸. Na podporu uvedeného zámeru bol v máji 1921 zorganizovaný zájazd moravských sokolských jednôt na Podkarpadskú Rus⁹. Ďalšie zájazdy boli zorganizované v rokoch 1927, 1928, 1933 a 1936¹⁰. Napriek snahe zakladateľov Sokola na Podkarpadskej Rusi predať vedenie organizácii do rúk miestnej inteligencie sa táto snaha nestretla spočiatku s pochopením¹¹. V roku 1936 po poslednom zájazde moravských jednôt konštatoval jeden z organizátor zájazdu, že aktivity Sokola oslovili len mestskú inteligenciu¹². V roku 1937 tvorilo členskú základňu Sokola na Podkarpadskej Rusi 5 676 členov v 23 jednotách a 3 odbočkách¹³. V decembri 1922 bola v Mukačove založená aj prvá organizácia katolíckeho Orla. Členskú základňu tvorili obyvatelia rímsko-katolíckeho viero- vyznania maďarskej národnosti, čo sa stalo predmetom kritiky zo strany československých periodík¹⁴. Situáciu sa podarilo výraznejšie zmeniť až na konci tridsiatych rokov a to za príspevní grékokatolíckeho kňaza Msgr. Alexandra Stojku, ktorý priamo participoval na organizácii branných kurzov v Užhorode a Michalovciach. Za jeden mesiac bolo na Podkarpadskej Rusi založených 43 jednôt Orla, čo viedlo na VII. zjazde Orla, ktorý sa uskutočnil v 10.4.1938 v Brne k odsúhlaseniu vzniku Grékokatolíckej župy so sídlom v Užhorode¹⁵. (do tej doby patrila jednota v Mukačeve do Bernolákovej župy so sídlom v Košiciach – pozn. autora). Do novembra 1938 bolo založených ďalších 17 jednôt. Celkový stav členstva Orla na Podkarpadskej Rusi v roku 1938 predstavoval 7 896. Podľa štatistiky vydanéj po prijatí záverov arbitrážnej konferencie vo Viedni bola väčšina jednôt založená na území s prevahou rú- sínsko-ukrajinskej národnosti. Po odstúpení časti územia Maďarsku mala Grékokatolícka župa 6 236 členov v 54 organizáciách. Na rozdiel od Orla sa sionisticky ladená Makabi mohla na Podkarpadskej Rusi oprieť o početnú židovskú menšinu, ktorá bola ale výrazne ortodoxná a preto sa myšlienky sionizmu nemohli na východe republiky dlho presadiť¹⁶. Prvá telovýchovná a športová organizácia Makabi bola založená až v marci 1936 v Užhorode. Krátko na to boli zložené organizácie Makabi aj v Berehove a Mukačeve¹⁷. Uvedené jednoty patrili organizačne do Východoslovenskej župy Makabi so sídlom v Košiciach¹⁸. Identický problém ako Orol mal aj Zväz robotníckych telovýchovných jednôt nakoľko medzi 604 593 obyvateľmi Podkarpadskej Rusi mali najväčšie zastúpenie maloročníci¹⁹. Prvá robotnícka telovýchovná jed-

nota bola na Podkarpadskej Rusi založená 28.11.1936 v Užhorodu²⁰. Vo februári 1937 uskutočnil náčelník Zväzu robotníckych telovýchovných jednotô propagačnú cestu, ktorá vyústila 10.3.1937 do zorganizovania konferencie za účelom prejednávania ďalších možností rozvinutia telovýchovnej činnosti. Na konferencii sa prijalo uznesenie, že nové jednoty na Podkarpadskej Rusi budú niesť názov «Robotníči ruchankova tovaryšstva»²¹. Podľa dochovanej štatistiky boli do konca roku 1937 založené jednoty v Sevljuši a Tjačeve. Organizačne patrili do 49. okresu so sídlom v Košiciach²².

Máloktoľrá oblasť strednej Európy prešla takým zložitým a rozporuplným vývojom ako Podkarpatská Rus a jej obyvatelia. Toto územie patrilo v 20. storočí do viacerých štátnych útvarov a malo v nich aj rozličné postavenie, spravidla nie také, aké si želalo jeho obyvateľstvo. Toto tvrdenie platí aj pre obdobie rokov 1919-1938. Napriek uvedenému konštatovaniu znamenalo začlenenie Podkarpatskej Rusi do nového štátneho útvaru pre väčštinové obyvateľstvo kvalitatívnu zmenu minimálne v oblasti kultúry a školstva. Nakoľko sa Československo podpísaním saintgermainskej mierovej zmluvy v júli 1919 zaviazalo poskytnúť národnostným menšinám možnosť autonómneho vývoja v oblasti kultúry a školstva. Telovýchova bola chápaná ako súčasť kultúry. Na rozdiel od športu sa telovýchovné organizácie importované na Podkarpatskú Rus zo západnej časti spoločného štátu sa nevedela tak výrazne presadiť. Podpísal sa pod to nielen vysoký stupeň asimilácie, ale aj ďalšie špecifiká vyplývajúce z konfesie a sociálnej skladby. V prípade inteligencie aj istý stupeň nedôvery po nenaplnení sľubov ústrednej vlády a jej orgánov.

Примітки:

1. New Page 1. – URL: <http://www.sweb.cz/obeckozejedy/historiespolku.htm>
2. Pecze F. Spolkové a zhromažďovacie právo v Uhorsku za dualizmu / F. Pesze, L. Bianchi // Historický časopis. – 1963. – Ročník 11 – článok 3. – S. 389-397.
3. Grexa J. Naši olympionici / J. Grexa, M. Novák. – Bratislava : Šport SNT, 1978. – S. 10.
4. Švorc P. Zakliata krajina. Podkarpatská Rus / P. Švorc. – Prešov : Universum, 1996. – S. 3-52.
5. Sokol. – 1921. – článok 11-12. – S. 234.
6. Meisl L. Sportalmanach. / L. Meisl. – Košice : Athenaeum, 1923. – S. 32-35, 40-44.
7. Siklóssy L. A magyar sport ezer éve I., II., III. – I. Díel. – Budapest, 1927. – S. 688.
8. Sokol. – 1922. – č. 6-7. – S. 155.
9. Sokol. – 1922. – č. 11-12. – S. 237.
10. Dolanský J. Sto deset let Sokola 1862-1972. / J. Dolanský. – Praha : Olympia, 1973. – S. 83.
11. Sokol. – 1922. – č. 6-7. – S. 156.
12. Sokol. – 1936. – č. 11. – S. 253-254.
13. Sokol. – 1939. – č. 1. – S. 11.
14. Slovenský východ. – 1922. – č. 286. – S. 4.
15. Orel. – 1938. – č. 5. – S. 62.
16. Jelinek J.A. Karpatská diaspora. / J.A. Jelinek. – Užhorod : P. Paďaka, 2010. – S. 129-229.
17. Židovské zprávy. – 1936. – č. 13. – S. 7.
18. Židovské zprávy. – 1937. – č. 9. – S. 4.
19. Konečný Z. Zástupci Podkarpatské Rusi v poslanecké sněmovně / Z. Konečný // Sborník prac F.F. Univerzity v Brně. – 1970. – S. 3.

20. Tělocvičný ruch. – 1937. – č.1. – S. 4-5.
21. Tělocvičný ruch. – 1937. – č.7. – S. 70-71.
22. Perútka J. Robotnícké telovýchovné hnutie na Slovensku. / J. Perútka. – Bratislava : Epoque, 1971. – S. 243.

Peter Buchka

ATHLETIC EDUCATION ON SUBCARPATHIAN RUS IN THE PERIOD OF THE FIRST CZECHOSLOVAK REPUBLIC

The author of the article analyses dynamic development of athletic education on Transcarpathian in the period of the First Czechoslovakia republic. He exposes historical pre-conditions of functioning and traces the activity of athletic unions Falcon, Catholic Eagle, Union athletic societies of workers, Makabi.

Keywords: athletic societies, congress, Czechoslovakia, Subcarpathian Rus, Falcon, Catholic Eagle.

Петер Бучка

ФИЗКУЛЬТУРНОЕ ВОСПИТАНИЕ НА ПОДКАРПАТСКОЙ РУСИ В ПЕРИОД ПЕРВОЙ ЧЕХОСЛОВАЦКОЙ РЕСПУБЛИКИ

В статье проанализировано динамическое развитие физкультурного воспитания на Закарпатье в период Первой Чехословацкой республики. Раскрыты исторические предпосылки функционирования и прослежена деятельность физкультурных союзов Сокол, Католический Орел, Союз рабочих физкультурных обществ, Макаби.

Ключевые слова: физкультурные общества, съезд, Чехословакия, Подкарпатская Русь, Сокол, Католический Орел.

Отримано: 28.04.2017.

УДК 94:35.071.5](477.83/.86)«1919-1939»

Зіновій Маланій
(Львів)

ВІДГОМІН ГАБСБУРЗЬКИХ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРАКТИК В СУСПІЛЬНІЙ СВІДОМОСТІ МЕШКАНЦІВ ПІВДЕННО-СХІДНИХ ВОЄВОДСТВ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (1919-1939)

У статті порушено проблему присутності габсбурзьких практик управління в адміністрації південно-східних воєводств Польської держави. Розкрито труднощі інтеграції галицьких службовців в нову державну систему, перебіг їхніх стосунків із центральним урядом у Варшаві. Проаналізовано постать воеводи у суспільних уявленнях мешканців Галичини в контексті імперської спадщини, окреслено спорідненість його образу із особою галицького намісника.

Ключові слова: влада, Галичина, габсбурзька спадщина, Польська держава, воевода, намісник, управління, південно-східні воєводства, адміністрація.

З пункту бачення традиційної історіографії процеси реорганізації влади у міжвоєнній Центрально-Східній Європі описувалися винятково у рамках повальної деконструкції імперських управ-